

СУДОРЖЕНКО Г. П.

Київський національний лінгвістичний університет

ПРОБЛЕМИ МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ В ПРОПОЗИТИВНИХ СТРУКТУРАХ СУЧАСНОЇ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено визначенню пропозитивних структур як одиниць мовної економії. Розглянуто поняття мовної економії, способів її вираження, компресії та конденсації, згорнутої і розгорнутої пропозиції та її типів. Проаналізовано суміщення смислових відношень та типи зсувів у межах простого і складного речення.

Ключові слова: мовна компетенція, пропозиція, суміщення смислових відношень, просте та складне речення.

Статья посвящена рассмотрению пропозитивных структур как единиц языковой экономии. Изучены понятия языковой экономии, способы её выражения, компрессии и конденсации, свернутой и развернутой пропозиции и её типов. Проанализированы совмещения смысловых отношений и типы смещения в рамках простого и сложного предложения.

Ключевые слова: языковая экономия, пропозиция, совмещение смысловых отношений, простое и сложное предложение.

The article deals with defining propositive structures as economic units. The following notions have been specified: The language economy and its types (compression and condensation), proposition and its types (contracted and expanded). The fusion of semantic relations and its types within the framework of a simple and a complex sentence have been analyzed.

Key words: language economy, proposition, fusion of semantic relations, a simple and a complex sentence.

Мета. Враховуючи актуальність проблеми мовної економії у сучасних дослідженнях іспанських авторів, у даній статті здійснюється аналіз синтаксичних дериватів із пропозитивною семантикою.

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю дослідження синтаксичних економічних структур з пропозитивною семантикою, які ускладнюють семантично речення, в результаті цього, пропозитивна структура простого речення виявляється асиметричною її формальному складу. Можливість вираження певної ситуації структурами різних рівнів синтаксичної системи спонукає нас до пошуків найбільш економічних засобів передачі інформації.

Об'єктом дослідження в даній статті слугують пропозитивні синтаксичні структури на матеріалі твору видатного письменника початку ХХ століття Хуана Рамона Хіменеса.

Вивчення найбільш економних засобів передачі інформації та номінації певної екстралінгвістичної ситуації набуває у сучасному світі великого значення. Ситуація відображається у мовній формі за допомогою пропозитивних структур і виражається різними структурами пропозитивної семантики: а) реченням, б) вторинно-предикативною конструкцією, в) словом, яке є конденсованим вираженням пропозитивної структури. Можливість вираження певної ситуації структурами різних рівнів синтаксичної системи спонукає нас до пошуків найбільш економних засобів передачі інформацію.

Дослідження засобів мовної економії знайшли відображення в історії лінгвістики [1; 2]. Прагнення мови до зручності виявляється у спрощенні та в намаганні звільнитися від зайвих громіздких форм. Економія робить мовленнєві одиниці не тільки меншими за обсягом, але й більш живими та гнучкими. Прагнення максимально скоротити число формальних засобів вираження веде до більш економного використання тих, що залишилися у мові. Так виникають способи виразити один і той самий зміст імпліцитно, за допомогою формально згорнутих засобів. Імпліцитне виступає одним із ефективних засобів, механізмів дії принципу мовної економії.

У трактуванні принципу мовної економії з'явилася вказівка на економію часу [3]. При вживанні конденсованих конструкцій, на думку Г. Т. Ісаєвої, зменшується кількість мовних елементів у мовленнєвому потоці і в просторовій послідовності, що веде до економії словесних засобів. При цьому зменшується кількість часу, що витрачається на процес формування і мовленнєвого відтворення даної конструкції. “Економія як лінгвістичне явище передбачає таке використання засобів, яке було б спроможне привести до економії часу і тим самим скоротити процес взаєморозуміння” [3:149]. На нашу думку, такі тлумачення принципу економії є недостатніми для лінгвістичного дослідження, тому що при вивченні мовної економії, крім економії часу, важливо, яким чином досягається кінцевий результат.

Найбільш яскравим проявом принципу економії при спілкуванні виступає економія часу за рахунок економії сегментних засобів. Під економією розуміють співвідношення кількості мовних засобів і змісту висловлювання, здатність мови утворювати більш досконалі форми, які б дозволили висловити складні думки без ускладнення

мовленнєвої форми, а також прагнення мовця висловитися коротко, коли замість словосполучення він вживає слово, замість речення – словосполучення.

Для економії мовних засобів важливим є не лише точність і лаконічність висловлювання, що передається меншими мовними затратами, але і перевага короткої форми над повною. Отже, слід розглядати мовну економію, з одного боку, як закономірне прагнення мови досягти при мінімальній затраті мовних засобів максимуму комунікативного ефекту, а з другого, прискорити процес комунікації. Оскільки мова у своєму розвитку прагне до усунення надлишку мовних засобів, до висловлення думки коротко, лаконічно і чітко, мовну економію слід розуміти і як тенденцію, яка гарантує слухачеві повну і точну передачу висловленої думки.

У формально-структурному значенні принцип мовної економії зводиться до компресії мовних одиниць і їх варіативної відповідності розгорнутим одиницям, що забезпечує однозначність розуміння при мінімальних витратах мовних засобів. Як результат, у структурному відношенні утворюється більш економна структура.

Як свідчить досліджуваний матеріал, процес конденсації характеризується заміною розгорнутих форм стиснутими та супроводжується складною взаємодією кількісних та якісних змін у структурі речення чи словосполучення, а компресія – це загальна назва різних способів утворення компактних мовних одиниць. Між термінами “компресія” та “конденсація” існує відношення загального і часткового: компресія означає будь-який вид стиснення, тоді як конденсація передбачає ущільнення базової синтаксичної одиниці.

При вивченні граматики та семантики речення актуальною є проблема суміщення декількох смислових відношень у межах одного граматично простого речення. Дослідження цієї проблеми ми знаходимо у багатьох лінгвістів. На спосіб стиснення складних комплексів в одному єдиному висловлюванні звернув увагу Ш. Баллі, семіотичні процеси “з’єднання” та “вставлення” вивчав У. Вейнрейх, об’єднання двох ознак суб’єкта та об’єкта, та інші способи ускладнення знаходимо у працях Т. Б. Алісової, стиснення речень у Р. Ленца, ускладнені структури речення проаналізовано в граматиці А. Алонсо та Е. Уренї [4].

Суміщення декількох смислових відношень у простому реченні призводить до розбіжності у ступенях смислової та граматичної складності. Цей процес ми спостерігаємо на різних рівнях синтаксичних одиниць, і зумовлюється він здатністю синтаксично простої одиниці виражати не тільки одну пропозицію. Серед прикладів можна назвати прості у граматичному відношенні речення, але ускладнені у смисловому за рахунок введенні згорнутої пропозиції. *Caía la tarde. De Huelva llegaba el olor mi marisma, a brea, a pescado ..; A la oración, se trueca todo* [6:46, 51].

Під пропозицією ми розуміємо семантичну структуру, яка об'єднує денотативна та сигніфікативне значення (останньому належить центральна позиція), і передає думку про подію, що трактується нами, як:

а) реалізація дії чи її стану: *Caía la tarde. Llegaba el olor. La casa desaparece. Se trueca todo. El silencio se oye;*

б) приписування предмету ознаки: *el olor a marisma, a brea, a pescado (huele a marisma, a brea, a pescado); Caía la tarde de abril (como es la tarde de abril).*

в) визначення місцезнаходження: *De Huelva, en el silencio del campo.*

Незаперечним є те, що подія орієнтована на часову вісь, тому предикативна конструкція, в основі якої знаходиться повнозначне дієслово чи дієслово-зв'язка в особовій формі, виступає первинною формою вираження розгорнутої пропозиції: *Sonrió ruborizado. Nos sentamos a una mesa un poco arrinconada.* Синтаксичні одиниці *ruborizado, un poco arrinconada*, утворені шляхом згортання розгорнутої пропозиції – *se ruborizo, la mesa estaba en el rincón*, займають другорядне місце і ускладнюють смислову структуру речення.

Оскільки в основі граматичної та смислової структури речення лежить розгорнута пропозиція, то монопропозитивне речення може містити в собі лише одну розгорнуту пропозицію і є простим: *Caía la tarde. Dios entiende.* При наявності двох і більше розгорнутих пропозицій речення буде складним, поліпропозитивним: *Todo lo que en el poniente habla sido cristal de oro, era luego el cristal de plata.; Y, vallado suyo abajo, va un camino ancho y hondo por el que nunca pase,..* [6:48, 49], але разом з тим поліпропозитивне речення зі згорнутою

пропозицією виступає простим: *Yo volvía triste. Caía la tarde de abril. Veníamos los dos, cargados, de los montes* [6].

Отже, згорнута пропозиція, ускладнюючи речення у смисловому відношенні, не впливає на його синтаксичну структуру. При розгортанні препозитивних структур в окремі пропозиції шляхом відновлення імені суб'єкта та поновлення предикативного ядра ми спостерігаємо розширення граматичних відношень. *Yo volvía triste > Yo volvía y estaba triste. Veníamos los dos, cargados ...> Veníamos los dos y estábamos cargados. Va un camino ancho y hondo ...> Va un camino, el camino es ancho y hondo.* Скорочення (стиснення) синтаксичної структури при збереженні семантичного змісту прискорює процес комунікації.

У функції згорнутої пропозиції при перехідних дієсловах виступає прикметник чи дієприкметник. У семантичному плані він може передавати внутрішній, зовнішній стан суб'єкта, конкретні ознаки та розміщення в просторі: *Volvía triste. Corríamos locos a ver*

... Vive tranquilo, Platero. Platero y yo entramos ateridos. La luna viene con nosotros, grande, redonda, pura. Adela apenas sabía correr gordinflona y chica. Vuelan mudas y desorientadas [5].

Одним із типів суміщення смислових відношень можуть бути речення, ускладнені неособовими формами дієслова. Тенденція до скорочення складнопідрядних речень та перетворення їх на прості з граматичної точки зору – одна з типових характеристик іспанської мови.

Оскільки абсолютні звороти наближаються за своєю граматичною семантикою до різних типів підрядних речень, то в іспаністиці підрядні речення з абсолютним зворотом вважають складнопідрядними (*oración compleja*), а не простими. Е. Льорак на ряду зі складними реченнями типу *Cuando se decidió, ya era tarde. Aunque hacía sol, el frío era inmenso. Si cumple su promesa quedara tranquilo* виділяє також, речення ускладнені інфінітивними, герундіальними та дієприкметниковими зворотами: *Al decidirse, ya era tarde. A pesar del sol, el frío era inmenso. Cumpliendo su promesa, quedara tranquilo* [5]. При трансформації підрядні речення знижують свій статус, перетворюючись у звороти, при цьому спостерігається згорнення пропозиції підрядного речення. Основою пропозиції є предикат, а оскільки пропозиція може бути виражена

предикативними, напівпредикативними та непередикативними конструкціями, то в реченні з декількома семантичними предикатами лише один виступає як головний. Напівпредикативні конструкції та непередикативні конструкції вживатися самотійно не можуть, вони супроводжують інші пропозиції. Таким чином пропозитивні структури з неособовими формами дієслова утворюють напівпредикативні конструкції та, супроводжуючи розгорнуту пропозицію, ускладнюють семантичну структуру речення, підкреслюють семантико-синтаксичну несиметричність висловлювання.

Здатність складнопідрядного речення бути базою для творення різних типів ускладнених речень зумовлена його неоднорідною природою з точки зору власне-синтаксичної, семантико-синтаксичної та власне-семантичної інтерпретації. В процесі перетворення зазнають змін підрядна частина, семантико-синтаксичні відношення та формально-граматичні зв'язки між головною та підрядними частинами. Суть їх полягає у перетворенні предиката підрядної частини на інфінітив, дієприкметник або герундій, а також у переміщенні його із центральної присудкової позиції в периферійну синтаксичну та в опущенні або заміні сполучників, що виражають семантико-синтаксичні відношення між головним і підрядним реченням, відповідними прийменниками. У цій функції прийменники семантично зближуються зі сполучниками, але відрізняються своїми формально-граматичними характеристиками. Спостерігаються такі відповідності: *cuando – a (al), antes de que – antes de, después de que – después de, porque – por, aunque – con, si – de, a, con* тощо. Як і сполучники, вони поєднують два елементарні речення в семантично складну конструкцію, однак одне з елементарних речень має статус речення, а друге згортається в інфінітивний, дієприкметниковий чи герундіальний зворот.

Двоїста природа інфінітива розширює можливості речення передавати смислові відношення та різні типи суміщення смислу. Здатність інфінітива поєднуватися з прийменниками свідчить і про його іменні властивості і в той самий час, зберігаючи властивості дієслова, інфінітивний зворот зберігає за собою позицію вторинного предиката в реченні.

Прикладом суміщення смислових відношень можуть бути речення з інфінітивним зворотом. Речення цього типу виражають логічний зв'язок умови та насадку, в більшості випадків не ускладнених додатковими відтінками. *De venir tu, Platero, con los demas niños, a la miga, aprenderías el a,b,c,y escribirías palotes* [5]. Семантична структура цих речень містить у собі розгорнуту та згорнуту пропозиції, які представлені первинним та вторинним предикатом. Розгорнута та згорнута пропозиції зв'язані між собою відношенням імплікації, які характеризують дію одного і того ж суб'єкта.

Таким чином, ми розглянули деякі типи суміщення смислових відношень у межах граматично простого та ускладненого речення. Здатність розгорнутої пропозиції згортатися веде до семантичної та синтаксичної несиметричності речення та свідчить про механізм дії мовної економії: при мінімальних витратах мовних засобів досягаємо максимуму комунікативного ефекту та прискорюємо процес комунікації. Вживання економних одиниць надає реченню жвавості та лаконічності, запобігає повтору деяких елементів та підселює його комунікативну динамічність. Утворення і функціонування їх у мові зумовлено як лінгвістичними, так і екстралінгвістичними факторами.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє поглибити вивчення логіко-семантичних дериватів утворених у результаті суміщення смислових відношень.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бодуэн де Куртенэ А. И.* Некоторые общие замечания о языковедении и языке : [избр. труды по общему языкознанию] / Иван Александрович Бодуэн де Куртенэ. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1963. – 384 с.
2. *Будагов Р. А.* Что такое развитие и совершенствование языка? / Рубен Александрович Будагов. – М. : Наука, 1977. – 263 с.
3. *Исаева Г. Т.* Конденсация пропозитивных структур : к проблеме языковой экономии (на материале английского языка) : дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Галина Тимофеевна Исаева ; Киевск. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко. – К., 1988. – 198 с.
4. *Супрун А. В.* Грамматика и семантика простого предложения / Алевтина Васильевна Супрун. – М. : Наука, 1977. – 263 с.
5. *Alarcos Llorach E.* Gramática de la lengua española / Emilio Alarcos Llorach ; [Real Academia Española : colección Nebrija y Bello]. – Madrid : Espasa Calpe, S.A., 1995. – 406 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Jiménez J. R.* Platero y yo / Juan Ramón Jiménez. – Madrid : Alianza Editorial, S.A., 1989. – 179 p.